

Edukacyjna perspektywa rozwoju – wprowadzenie

DOROTA CZYŻOWSKA

Instytut Psychologii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

DOROTA TURSKA

Instytut Psychologii
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin

Rozwój człowieka jest długim i złożonym procesem warunkowanym wieloma czynnikami. Wśród tych czynników edukacja zajmuje miejsce szczególne. Z jednej strony procesy edukacyjne mają znaczenie dla wielu sfer rozwoju człowieka, z drugiej odgrywają istotną rolę w tych okresach życia jednostki, kiedy jej rozwój jest szczególnie intensywny i w znacznym stopniu zależny od środowiska, w jakim przyszło jej żyć i się rozwijać. Wymogi, formułowane przez szkołę, rodzinę czy jeszcze szerszy kontekst społeczny, mają moc wspomagającą lub intensyfikującą rozwój, ale mogą również rozwojowi zagrażać.

Prezentowany Czytelnikom numer „Psychologii Rozwojowej” poświęcony jest edukacyjnej perspektywie rozwoju. Dominującym obszarem refleksji i analiz empirycznych staje się zatem zinstytucjonalizowana, szkolna „oferta” oddziaływań. Cywilizacyjne przemiany, jakie zachodzą we współczesnym świecie, wręcz nakazują uwzględniać również pozaszkolny kontekst edukacyjny – np. ten związany z uwikłaniem w konsumpcję wewnętrznego życia człowieka. Tematykę tę podejmują autorzy sześciu tekstów, pogrupowanych w dwie części, odpowiednio do ich specyfiki. Wszystkie teksty łączy zainteresowanie autorów możliwościami wspomagania rozwoju na różnych jego etapach i w różnych sferach. Nie sposób nie odnotować, iż kolejnym łączącym je aspektem jest uwypuklenie ryzyka zagrożenia rozwoju.

W części pierwszej zamieszczono trzy artykuły o charakterze teoretycznym, przeglądowym. Ten nurt dociekań otwiera artykuł **Doroty Turskiej** *Edukacja jako „impuls do pełnego rozwoju”? W kręgu jungowskich inspiracji*. Autorka ukazuje, iż realizowana obecnie reforma oświaty pojmuje cele edukacyjne jako policzalne, materialnie ukazane wskaźniki. Takie ujęcie trudno pogodzić z nadrzędnym celem edukacji, zapisanym w Ustawie o systemie oświaty, którym jest „impuls do pełnego rozwoju każdego ucznia”. Jest to bowiem cel ze swej istoty niepoliczalny i niematerialny. Uzasadniając główną tezę artykułu, iż kształcenie podporządkowane zewnętrznym egzaminom blokuje możliwości pełnego rozwoju, D. Turcka odwołuje się do stanowiska teoretycznego Carla Junga. Wykazuje, że charakter wymogów egzaminów testowych prowadzi do dominacji tylko pewnych wymiarów w całościowej, poznawczej bazie osobowości młodego człowieka.

W kolejnym artykule **Sławomir Trusz** omawia kwestie dotyczące oczekiwań interpersonalnych rodziców i nauczycieli oraz ich znaczenia dla rozwoju poznawczo-społecznego dziecka. Autor odnosi się do mechanizmu samospełniającego się proroctwa w edukacji, którego istotą jest nie tyle przewidywanie rzeczywistości, co jej stwarzanie. W tekście omówiono wyniki klasycznych oraz współczesnych badań dotyczących wpływu zróżnicowanych oczekiwań interpersonalnych na osiągnięcia dzieci oraz mechanizmy, za których pomocą można wyjaśnić

relacje pomiędzy oczekiwaniami względem dziecka a tempem i poziomem jego rozwoju. Podjęty w opracowaniu problem ma ogromną wagę społeczną, a jego obecność w literaturze rodzimnej wciąż można określić jako zbyt nikłą. Są to zasadnicze powody, dla których zaprezentowano również w tym tomie autorską monografię poświęconą efektom oczekiwań w edukacji (por. recenzja w części trzeciej zeszytu).

Z kolei **Aleksandra Jasielska** i **Renata Maksymiuk** w swoim artykule podejmują problem krytycznego zadania rozwojowego młodych dorosłych – wejścia w rolę rodzica. Autorki wnikliwie ukazują mechanizm, w jakim społeczny kontekst ekspansywnego marketingu „dodaje” specyficznie współczesne trudności w podejmowaniu tej roli. Młodzi rodzice, upatrywani jako członkowie „obiecującej” (wszak: „wszystko dla dziecka”) grupy konsumenckiej, wystawieni są na pokusę komercjalizacji własnego rodzicielstwa. Może to prowadzić do negatywnych konsekwencji, np. traktowania dzieci w kategoriach produktu rynkowego czy zgody na komercjalizację dzieciństwa ich potomstwa.

Część druga zeszytu obejmuje również trzy artykuły, tym razem o charakterze empirycznym. Autorskie sprawozdania z przeprowadzonych badań odnoszą się do takich oddziaływań edukacyjnych, które z założenia powinny wspomagać rozwój. Zgromadzone dane nie zawsze jednak pozwalają na weryfikację przyjętego założenia.

Tę grupę prac otwiera artykuł **Doroty Czyżowskiej** i **Agnieszki Leśniak**, w którym autorki przedstawiają opinie nauczycieli na temat możliwości kształtowania charakteru moralnego uczniów. Uznając, iż edukacja moralna stanowi istotny element procesów edukacyjnych i jest niejako wpisana w życie szkoły, postawiono pytanie, czy nauczyciele mają przekonanie co do tego, iż mogą wpływać na swoich wychowanków, kształtując w nich określone cechy i zalety moralne. Rola nauczyciela jest niewątpliwie ważna w procesie formowania moralnego charakteru uczniów, a przekonanie nauczycieli, że mają swój istotny udział w tym zakresie, może zwiększać efektywność tych oddziaływań. Prezentowane w artykule badania wskazują, iż większość nauczycieli ma świadomość swojej roli we wspieraniu rozwoju moralnego uczniów.

Kolejne opracowanie, **Olgi Bąk**, dotyczy percepcji informacji zwrotnych przekazywanych uczniom szkół średnich przez nauczycieli. Autorka pojmuje informacje zwrotne jako istotę takiego systemu oceniania, który nie podsumowuje jedynie efektów pracy ucznia, lecz pomaga mu się uczyć, a w konsekwencji wspiera rozwój. Praca zawiera wyniki badania opinii uczniów na temat sposobu przekazywania informacji zwrotnych przez nauczycieli w sytuacjach dydaktycznych i wychowawczych. Uzyskane rezultaty wskazują, iż w komunikacji nauczyciel–uczeń dominują: „suche” wystawienie oceny (sytuacje dydaktyczne) oraz brak jakiegokolwiek reakcji zarówno na poprawne, jak i niepoprawne zachowanie (sytuacje wychowawcze). Zebrane dane ukazują także dużą rozbieżność między oczekiwaniami uczniów co do uzyskiwanych informacji zwrotnych a stanem przez nich rejestrowanym.

Ostatni artykuł w tej części, jak również w całym tomie, autorstwa **Michała Kierzkowskiego**, poświęcony jest roli zajęć muzycznych w rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym. Problem korzyści psychicznych, jakie stwarza aktywne muzykowanie, podejmowany jest w literaturze światowej (a także rodzimnej) już od kilku dekad. Specyfiką autorskiego programu badawczego jest przeprowadzenie dwuletnich zajęć o nazwie Elementarne Wychowanie Muzyczne „Dźwiękoludki” dla dzieci w wieku przedszkolnym. Wyniki badań własnych wykazały, że regularne zajęcia muzyczne w dużym stopniu oddziałują nie tylko na sferę muzyczną, ale i poznawczą oraz motoryczną, stanowiąc ważny czynnik stymulacji ogólnego rozwoju przedszkolaków. Uzyskane rezultaty przekonują, że pojawiające się korzyści dla uczestników zajęć (np. znacznie rozwinięta pamięć słuchowa, integracja percepcyjno-motoryczna, koordynacja pracy obu rąk) będą sprzyjać ich szkolnej edukacji, co podkreśla zasadność wprowadzania regularnych zajęć muzycznych we wczesnych fazach ontogenezy.

Przedstawiony Czytelnikom tom zamykają sprawozdanie **Doroty Turskiej** z przebiegu Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Edukacja matematyczna dzieci (Children’s Mathematical Education – CME 2010). Motywacja poprzez naturalne zróżnicowanie”, Iwonicz-Zdrój, 24–29 sierpnia 2010 oraz recenzja, autorstwa **Grażyny Katry**, monografii Sławomira Trusza (2010), *Efekt oczekiwań interpersonalnych w edukacji*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego. Obydwa te doniesienia dotyczą społecznie ważnych problemów, ujmowanych przez pryzmat edukacyjnej perspektywy rozwoju. Sprawozdanie prezentuje efekty międzynarodowej refleksji nad matematyką jako przedmiotem szkolnym. Ukazuje podejmowane próby przeciwdziałania zjawisku *math fobia* i pojmowania lekcji matematyki jako oferty kształcenia myślenia logicznego, przydatnego we wszystkich sytuacjach życiowych. Recenzja odnosi się natomiast do pozycji, która stanowi efekt pierwszych w literaturze rodzimej badań własnych autora na temat oczekiwań interpersonalnych, przeprowadzonych wśród aktywnych zawodowo nauczycieli uczestniczących w studiach doszkalających i podyplomowych.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę, że wszystkie prezentowane prace formułują – bezpośrednio lub pośrednio – wnioski o charakterze praktycznym, dotyczące wspomagania rozwoju lub ukazujące ryzyko jego zagrożeń. Nie mają zatem znaczenia wyłącznie poznawczego, ale oferują także aspekt aplikacyjny. Mamy nadzieję, że staną się one źródłem zarówno inspiracji badawczych, jak i działań praktycznych.

